

I, na kraju, treba naglasiti da uspjeh nastavnog rada ovisi i o nastavnikovu odnosu prema nastavničkom pozivu. Ako učenici saznaju, a to nije teško uočiti, da nastavnik nije sklon nastavničkom pozivu, da mora primoravati sebe da bi radio u razredu, da uzaludno gubi vrijeme na satovima, da su mu teške radne obveze, tada neće biti pravog kontakta između njega i učenika. I obratno, osjete li učenici nastavnikovu sklonost prema njegovu pozivu, da mu je nastavni rad zadovoljstvo, onda postoji i pretpostavka da će se učenici zbližiti sa svojim nastavnikom te da će oduševljenje i radni zanos nastavnika potaknuti učenike da se više zalažu u radu i da što uspješnije udovoljavaju svojim radnim obvezama.<sup>25</sup>

*Spiro Nakev*

#### RADNA BILJEŽNICA U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Osnovna svrha suvremene školske nastave stranog jezika — praktički nastojanje da učenik ovlada jezikom kao novim sredstvom jezične komunikacije — postavlja niz problema pred metodiku nastave tih jezika. Najteži je među njima, po našem mišljenju, problem faktora vremena: kako, na koji način u vremenu koje nastavni plan daje učenju stranog jezika u školi, ne samo usvojiti određeni kvantum jezičnog materijala nego i stvoriti kod učenika umijeće i navike praktičnog korištenja tog materijala u komunikativne svrhe, tj. osigurati vrijeme za što veću i raznolikiju jezičku praksu, bez koje, razumljivo, ne može biti automatiziranih navika.

Usavršavanje načina i metoda nastave sa širokim korištenjem tehničkih i ostalih sredstava u velikoj mjeri pomaže ostvarenju osnovne svrhe i čini nastavu intenzivnijom i efektivnijom. Nastavna praksa, međutim, pokazuje da 100—105 školskih sati godišnje nije dovoljno za aktivno svladavanje jezika na nivou koji predviđa program. Eliminirati pritom negativno djelovanje školskih uvjeta pri izučavanju stranog jezika — nepostojanje jezičke sredine, ograničeno trajanje nastave, grupna nastava — ne izgleda mogućim u suvremenoj školi, iako se djelovanje nekih od njih može znatno ublažiti.

Izlaz iz takvog stanja metodičari traže u racionalizaciji i školskog i izvanškolskog učenja jezika. U te svrhe stvaraju se kompleti školskih udžbenika i priručnika, među kojima se neki predviđaju za vježbanje učenika kod kuće. Jedan od takvih priručnika jest i radna bilježnica za samostalni rad učenika na stranim jezicima.

U našim se školama radna bilježnica sve više upotrebljava pri učenju stranih jezika. Ona se može koristiti s jednakim uspjehom i u redovitoj i u dopunskoj nastavi. U vezi s primjenom radne bilježnice među nastavnicima (i drugim prosvjetnim činiocima) postavlja se pitanje: vrijedi li opte-

<sup>25</sup> *Pedagogija* 2, Matica hrvatska, Zagreb, 1968. str. 490—499.

rečivati učenike novim izdacima i zanemarivati u nastavnom procesu običnu bilježnicu za domaće vježbe učenika? Nastavno iskustvo govori da vrijedi jer radna bilježnica ima znatne prednosti pred običnom bilježnicom. Navodimo neke od tih prednosti:

a) Radna bilježnica može na svojim stranicama osigurati predmetnu i situativnu naglednost. Dobri, funkcionalni crteži i slike koji se daju uz vježbe povećavaju motiviranost vježbi i znatno pomažu usvajanju načina za iskazivanje različitih smislovnih kategorija stranog jezika (prostornih, objektnih, vremenskih i dr.), a isto tako leksike (imenica, pridjeva, glagola, priloga). Ilustracije daju mogućnost da se u učenju jezika primijene i elementi igre u obliku križaljki, rebusa i tome slično, što podiže zanimljivost jezičkih vježbi.

b) Autoritet radne bilježnice kao štampanog i ilustriranog priručnika mnogo je veći pred učenicima od autoriteta obične bilježnice. To, naravno, podiže zanimanje učenika za domaće zadatke, a uz to i njihovu odgovornost pri rješavanju zadataka. Njihovo uspješno rješenje je velik poticaj za svladavanje jezika.

c) Radna bilježnica daje njenom autoru široke mogućnosti pri sastavljanju zanimljivih problemskih vježbi koje potiču i razvijaju misaonu aktivnost učenika.

d) Pismeni oblik vježbi pomaže u znatnoj mjeri i razvoju usmenog govora učenika na stranom jeziku. Takve vježbe omogućuju učenicima i nastavniku da uspoređuju pojave i u okviru samog stranog jezika i u okviru stranog i materinjeg jezika, što je bitan uvjet za bolje i brže shvaćanje pravila govornog akta na stranom jeziku i njihovo sigurnije usvajanje. Poznato je da pismeni oblik vježbi doprinosi i boljem pamćenju materijala jer se u proces učenja uključuje još jedan analizator — vizuelni, što je osobito važno za učenike kod kojih prevladava vizuelno pamćenje. Da bi se te prednosti bilježnice što bolje iskoristile, potrebno je tražiti od učenika da pri rješavanju izgovaraju zadatke i odgovore glasno.

e) Pravilno usvajanje grafičkog sistema stranog jezika i njegove ortografije brže je i sigurnije prilikom korištenja radne bilježnice, jer usporedo s tiskanim pitanjima-zadacima učenik piše svoje odgovore rukopisno i to ga prisiljava da stalno uspoređuje osobenosti oblika jednih i drugih slova, čime postiže njihovo trajno usvajanje. Kaligrafski napisani tekstovi u početnim godinama učenja jezika predstavljaju i obrazac za pravilno pisanje pisanih slova.

f) Radna bilježnica ušteduje vrijeme učenicima i nastavniku — nastavnik ne piše domaće zadatke na ploči, koje učenici moraju inače brzo prepisati, pri čemu prave greške i kvare svoj rukopis.

Navedene prednosti radne bilježnice pred običnom bilježnicom mogu, ako ih nastavnik dobro iskoristi, u znatnoj mjeri povećati efektivnost učenja jezika. Ta efektivnost, razumije se, zavisi, s jedne strane, od koncepcije, tj. sadržaja koji joj daje njezin autor i, s druge strane, od odnosa nastavnika prema mjestu i ulozi bilježnice u nastavnom procesu.

Gotovo u svim našim republikama izdaju se radne bilježnice na stranim jezicima. Mi ćemo se ovdje osvrnuti samo na dosad objavljene radne bilježnice za ruski jezik, no vjerujemo da će se većina naših zapažanja odnositi i na radne bilježnice koje se upotrebljavaju u nastavi drugih stranih jezika.

Problem karaktera i sadržaja radne bilježnice u neposrednoj je vezi s pitanjem treba li bilježnica da bude dopuna osnovnom udžbeniku jezika ili se pak ne mora temeljiti na udžbeniku, što znači da su vježbe u njoj nezavisne od sadržaja konkretnog udžbenika. Većina autora radnih bilježnica za ruski jezik pridržava se drugog stanovišta. Postoje čak pokušaji da se radna bilježnica pretvori u novi udžbenik, koji bi sasvim zamijenio redoviti.<sup>1</sup> Vježbe se u tim bilježnicama odnose na tekst koji stoji na početku svakog novog paragrafa bilježnice ili pak obrađuju gramatičke pojave u tom tekstu.

Umjerenije pristalice ove koncepcije smatraju da se po svom sadržaju i metodskoj obradi materijala bilježnica bitno razlikuje od udžbenika i ne znači dopunu udžbenika, već sastavni dio cijelog nastavnog procesa stranog jezika.<sup>2</sup> Drugim riječima: radna bilježnica treba da se slaže s nastavnim programom, ali se ne mora slagati s konkretnim udžbenikom. Treća skupina autora — pobornici jedinstva bilježnice s udžbenikom — daju vježbe koje se gotovo potpuno odnose na teme ili gramatičke pojave koje se obrađuju u udžbeniku.<sup>3</sup> Sadržajno se te vježbe, razumije se, razlikuju od odgovarajućih vježbi u udžbeniku.

U posljednje dvije-tri godine u SR Srbiji su izašle još dvije radne bilježnice za osnovnu školu.<sup>4</sup> Sadržaj i svrha tih bilježnica su, međutim, drukčiji. To je zbirka kontrolnih zadataka-vježbi (tako se one i nazivaju) u štampanom priručniku, na listovima koji se mogu kidati, namijenjenih za kontrolu jezičkog znanja učenika. Vježbe rješavaju učenici na satu, a nastavnik ih može skupiti i provjeriti. I te su vježbe sastavljene prema određenom udžbeniku, a na temelju nastavnog programa za taj razred. Pritom se osnovna pažnja poklanja važnijim i težim pitanjima gramatike.

Navedena raznolikost radnih bilježnica za ruski jezik rezultat je, naravno, različitog shvaćanja autora o funkciji bilježnice u nastavnom procesu. Kakvu funkciju radne bilježnice možemo smatrati najprikladnijom u nastavi stranog jezika?

Pri određivanju te funkcije treba, logično, početi od svrhe koju treba da ima izvanredno učenje i rad učenika na stranom jeziku. A ta je svrha: utvrditi u razredu prijedeni jezički materijal i pomoći stvaranju umijeća i navika kod učenika za primjenu tog materijala u razgovoru na stranom jeziku. To pretpostavlja organsku povezanost, cjelinu između radne bilježnice i udžbenika. Poznati američki metodičar piše: »Ponavljanje je za jezik isto tako važno, kao disanje za život.«<sup>5</sup> Vježbe u bilježnici treba da čine dobro sastavljen sistem dopunskih zadataka za učenike, koji će osigurati što više

<sup>1</sup> Todor Manević: *Ruski u slici i reči. Radna sveska* (za V, VI, VII i VIII razred osnovne škole). »Grafos«, Beograd, 1966—67. g.

Ljubica Nestorov. *Ruski jezik. Vežbanka za V, VI, VII i VIII razred osnovne škole. »Mlado pokolenje«, Beograd*

<sup>2</sup> Dr R. Ničković i M. Vulović. »Radna sveska«. U zborniku *Savremeni udžbenik i problemi rada na njemu*. Izd. Stalne konferencije jugoslovenskih izdavača udžbenika. Beograd, 1970, str. 202.

<sup>3</sup> Tatjana Miljković. *Тетрадь для упражнений — Мы говорим по-русски 4. (Školska knjiga)*, Zagreb, 1967.

<sup>4</sup> Ljubica Živković-Štefan i Jelisaveta Kvasnevski. *Ruski u reči i slici*. Zbirka kontrolnih zadataka za VII i VIII razred osnovne škole. »Grafos«, Beograd, 1969.

Milan Bogdanović. *Ruski jezik*. Sveska kontrolnih zadataka za V, VI i VII razred osnovne škole. »Naučna knjiga«, Beograd, 1970.

<sup>5</sup> Питер Хэргболдт. *Изучение иностранных языков*. Учпедгиз. Moskva 1963, str. 125.

ponavljanja prijednog materijala u novim i različitim vezama i situacijama, a to će opet utvrditi asocijativne veze jezičkih pojava, tj. veze između značenja i oblika u govornom aktu, i na taj način osigurati njihovo trajno usvajanje. Dostići takvu komplementarnost udžbenika i bilježnice moguće je uz uvjet da udžbenik i bilježnicu sastavi isti autor ili autorski kolektiv. Pomanjkanje uske povezanosti udžbenika i bilježnice narušuje organiziranost i svrsishodnost izvanrednog učenja i smanjuje zanimanje nastavnika za upotrebu bilježnice u svom radu.

Vježbe u bilježnici mogu biti najrazličitijeg tipa. To su vježbe koje mogu učenici rješavati samostalno i u pismenom obliku. Kao i sve vježbe iz jezika, i one moraju voditi brigu o teškoćama stranog jezika, i to ustanovljenim putem kontrastivne analize materinjeg i stranog jezika. U početnoj etapi učenja (prve dvije godine) vježbe su uglavnom namijenjene usvajanju osnovnog jezičkog materijala putem jezičkih modela (struktura), dok se u VII i VIII razredu uspoređuju s vježbama za usvajanje i primjenu materijala razvija i umijeće sastavljanja dijaloga ili monologa na obrađene teme i situacije.

Da bi održao autoritet radne bilježnice kod učenika, nastavnik je dužan da se njome redovito služi u svom radu i da redovito kontrolira pravilnost rješavanja vježbi. Instrukcije za vježbe treba davati na materinjem jeziku učenika. Izuzetak mogu biti bilježnice za ruski jezik, gdje se u VII i VIII razredu one mogu davati na ruskom jeziku (za učenike sa slavenskim materinjim jezikom).

*Miho Skljarov*

#### »STAJATI« ILI »LEŽATI«

Upotreba ruskih glagola *стоять*, *лежать* različita je od upotrebe glagola sa sličnim značenjem »stajati«, »ležati« u našem jeziku, te u nastavnoj praksi često dolazi do zamjene jednog glagola drugim. Naši učenici za neku stvar često kažu *стоит на столе* kad je potrebno reći *лежит на столе* ili obratno, ako treba reći *лежит на столе*, oni kažu *стоит на столе*. Greška je česta jer je interferencija materinskog jezika jaka zbog različite distribucije tih inače vrlo frekventnih glagola sa sličnim semantičkim odrednicama u ruskom i hrvatskom i srpskom jeziku.

Glagoli »stajati« i »ležati« razvili su neke oblike i značenja koje ne susrećemo kod drugih semantički sličnih glagola pa je zanimljivo osvrnuti se na njih najprije u našem jeziku. Oba spomenuta glagola, kao i glagoli »visjeti« i »sjediti«, označavaju položaj koji neko tijelo (u prvom redu ljudsko) može zauzimati u prostoru. Sva četiri navedena glagola označavaju mirovanje tijela u prostoru, te imaju samo trajne oblike, dok su se uz njih